

Erken Cumhuriyet Dönemi Köy Okulları ve Tip Projeler: Nallıhan Çomak Köyü İlkokulu İç Mekân İncelemesi*

*Village Schools and Model Projects in the Early Republican Period: Interior
Study of Nallıhan Çomak Village Primary School*

Gökalp CEYLAN¹ , Mehmet Hakan ERTEK²

öz

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte başlatılan modernleşme seferberliği, kırsal bölgelerde okuryazarlığın artırılması amacıyla köy ilkokullarının inşasını öncelikli bir hedef hâline getirmiştir. 1923–1960 arasında ülke genelinde inşa edilen yaklaşık on sekiz bin köy ilkokulu hem işlevsel hem de simgesel boyutlarıyla Cumhuriyet ideolojisinin kırsalda somutlaştığı yapılarıdır. Bu çalışma, Ankara ili Nallıhan ilçesine bağlı Çomak köyünde yer alan ve 1960 tarihli inşa kitabesiyle belgelenen ilkokul binasının, tip proje kapsamında tasarım özelliklerini ve mevcut durumunu incelemektedir. Ama; Erken Cumhuriyet dönemi ilkokul tip projelerinin sahadaki uygulamalarının yerel malzeme, işçilik ve mekânsal gereksinimler bağlamında nasıl dönüştüğünü ortaya koymaktır. Nitel bir vaka incelemesi olarak kurgulanan araştırmada, yerinde gözlem, fotoğraf dokümantasyonu, lazer ve şerit metreyle röleve çalışması gerçekleştirilmiş; Nallıhan İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü arşivindeki sicil ve envanter kayıtları üzerinden tarihsel doğrulamalar yapılmıştır. Yapı, 1951 tarihli “Bir Öğretmenli Köy Okulu (Küçük Tip)” plan şemasıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bulgular, plan şeması, cephe düzeni ve malzeme kullanımında tip proje ilkelerine büyük ölçüde bağlılık bulunduğunu; ancak lojman bölümü mutfak çözümü, duvar ve dolap nişleri ve yüklük gibi iç mekân detaylarında yerel marangozluk çözümleri, dökme mozaik yüzeyler, pişirme ocağı ve ergonomiyle uyumlu mutfak tezgâh kotları ile özgün uygulamalar geliştirildiğini göstermektedir. Çalışma sonuç olarak, köy okullarının günümüzdeki atıl durumuna dikkat çekerken, bu yapıların kültürel miras olarak korunması ve belgelenmesinin modern dönem mimarlık tarihi ile iç mekân tasarımı tarihi açısından önemini vurgulamaktadır. Çomak Köyü İlkokulu, Cumhuriyet'in modernleşme ve kalkınma ideallerinin kırsal bağlamdaki mekânsal karşılığını belgeleyen; tip projelerin yerel ustalık bilgisiyle nasıl dönüştüğünü somut verilerle ortaya koyan bir örnek olarak, Erken Cumhuriyet Dönemi köy eğitim yapılarının korunması ve belgelenmesi açısından referans değeri taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Erken Cumhuriyet Dönemi, İç Mimari, Kırsal Mimari Miras, Köy Okulları

ABSTRACT

The modernization campaign launched with the proclamation of the Republic made the construction of village primary schools a priority goal to increase literacy in rural areas. Approximately eighteen thousand village primary schools, built across the country between 1923 and 1960, embody the Republican ideology in rural areas, both in their functional and symbolic dimensions. This study examines the design features and current status of the primary school building located in Çomak Village, Nallıhan District, Ankara Province, documented with a 1960 construction inscription, within the scope of the typical project. The aim is to reveal how the field implementation of primary school typical projects during the Early Republican Period evolved in the context of local materials, workmanship, and spatial requirements. Designed as a qualitative case study, the research employed on-site observation, photographic documentation, laser and tape-measure surveys, and historical verification was conducted using registry and inventory records in the archives of the Nallıhan District Directorate of National

¹ Sorumlu Yazar: Öğretim Görevlisi, İstinye Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, İç Mekan Tasarımı Programı, gokalpceylan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7524-9527

² Profesör, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, mehmethakan.ertek@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0009-0001-0252-5279

*Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı Doktora Programı kapsamında Prof. Mehmet Hakan Ertek danışmanlığında, Gökalp Ceylan tarafından hazırlanmakta olan doktora tezi ile ilgilidir.

Education. The structure was evaluated comparatively with the 1951 plan scheme of the "Village School with a Teacher (Small Type)." Findings indicate that the plan scheme, façade layout, and material use largely adhered to the principles of the standard design; however, interior details such as the kitchen solution in the residence section, wall and cabinet niches, and closet were developed with unique applications, including local carpentry solutions, cast mosaic surfaces, cooking stoves, and ergonomically compatible kitchen countertop elevations. The study ultimately highlights the current state of village schools and emphasizes the importance of preserving and documenting these structures as cultural heritage in terms of modern architectural history and the history of interior design. Çomak Village Primary School, as an example that documents the spatial reflection of the Republic's modernization and development ideals in a rural context and concretely demonstrates how standard projects were transformed by local craftsmanship, holds reference value for the preservation and documentation of village educational structures from the Early Republican Period.

Keywords: Village Schools, Early Republican Period, Ankara, Nallıhan, Interior Architecture, Rural Architectural Heritage

GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye'de devlet eliyle yürütülen kapsamlı bir modernleşme hamlesi başlatılmış. Bu süreçte eğitim reformları, kalkınma ideolojisinin en temel ve en etkili araçlarından biri olarak değerlendirilmiştir. 1920'li ve 1930'lu yıllarda kırsal alanlarda okuryazarlık oranlarının son derece düşük olması, eğitim reformlarının köylerden başlatılmasına neden olmuştur. Nüfusun yaklaşık %80'inin köylerde yaşadığı bu dönemde, halkı eğiterek modern bir toplum yaratma ideali yalnızca eğitim alanında bir reform hareketi değil, aynı zamanda ulus-devlet inşasının ayrılmaz bir parçası olarak kurgulanmıştır. Bu dönemde eğitimin yaygınlaştırılması, devletin modernleşme hedefleriyle doğrudan bağlantılı olarak, yeni toplum düzeninin şekillendirilmesinde merkezi bir rol üstlenmiştir (Kul, 2011, s. 66-71).

Erken Cumhuriyet dönemi, kırsal bölgelerde eğitim yoluyla toplumsal dönüşümü hedefleyen yoğun bir seferberlik süreci olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede köy okulları, yalnızca ilkökul düzeyinde temel eğitim veren yapılar olarak değil, aynı zamanda Cumhuriyet ideolojisinin somutlaştığı, kamusal mekânda devletin varlığını temsil eden simgesel yapılar olarak değerlendirilmiştir. 1923-1950 yılları arasında yürütülen eğitim seferberliği kapsamında yaklaşık 18 bin köy ilkokulu inşa edilmiş; bu yapıların ülkenin en ücra yerleşimlerine kadar ulaşması, kırsal modernleşmenin en görünür mimari öğelerini ortaya çıkarmıştır (Karacabey ve Topçu, 2025, s. 181-222). Böylece köy okulları hem işlevsel hem de simgesel boyutlarıyla Cumhuriyet'in kırsal dönüşüm politikasının taşıyıcı unsurlarından biri haline gelmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu gibi yasal düzenlemeler, köylerde okul yapımını yasal bir zorunluluk haline getirmiştir (Resmî Gazete, 1924). Bu yasal çerçeve, Maarif Vekaleti bünyesinde kurulan Tatbikat Bürosu aracılığıyla kırsal alanlarda inşa edilecek okul yapılarının plan ve tip projelerinin hazırlanması sürecini başlatmıştır. Tip projeler, mimari tasarımda standardizasyonu sağlamayı, ekonomik ve uygulanabilir çözümler üretmeyi ve modern eğitim mekanlarının ülke genelinde eş zamanlı olarak yaygınlaşmasını hedeflemiştir (Cengizkan, 2024, s. 771-798).

Yeni kurulan ulus-devletin ihtiyaç duyduğu yurttaş tipini yetiştirmek amacıyla sıfırdan kurulan bu eğitim sistemi, mimarlık alanında da yoğun bir kurumsallaşma sürecini beraberinde getirmiştir. Farklı ölçeklerde, farklı plan tiplerinde ve değişen mimari niteliklerde okul yapıları inşa edilmiş; yeterli sayıda ulusal örnek bulunmadığı için Ernst A. Egli, Bruno Taut ve Clemens Holzmeister gibi yabancı mimar ve plancıların uzmanlıklarından yararlanılmıştır (Yıldız, 2022, s.964-996). Özellikle Ernst A. Egli ve Margarete Schütte-Lihotzky gibi isimlerin katkılarıyla geliştirilen köy okulu tip projeleri, sade modernist çizgiler ile yerel üretim olanaklarını bir araya getiren, rasyonel ve ekonomik çözümler sunan tasarımlar olarak öne çıkmıştır. Bu tip projeler, yalnızca teknik ve estetik ölçütler gözetilerek değil, aynı zamanda kırsal bölgelerde kolay inşa edilebilecek şekilde, yerel malzeme ve işçilik kapasitesine uygun olarak kurgulanmıştır (Karacabey ve Topçu, 2025, s. 181-222).

Erken Cumhuriyet dönemi ilkokulları üzerine odaklanan ve benzer temaları farklı şehir ve köylerde ele alan çeşitli akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda, Özbek'in (2019) *Kayseri/Pınarbaşı'nda*

Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1945) Köy Okulları başlıklı makalesinde, Cumhuriyet'in erken döneminde kırsal eğitim politikalarının yerleşim ölçeğindeki mekânsal karşılıkları incelenmiş; 1928-1945 yılları arasında inşa edilen köy okullarında üç farklı plan tipinin uygulandığı saptanmıştır. Kul (2011), Erken Cumhuriyet dönemi ilkokul binalarına ilişkin çalışmada tip projelerin uygulanış biçimlerini değerlendirmiş; özellikle standardizasyonun yerel koşullara göre esnediğini ve uygulamada farklı yorumlar kazandığını ortaya koymuştur. Dere ve Oral (2020), Ernst Arnold Egli'nin köy ilköğretim planlarını inceledikleri araştırmada, Egli'nin tip proje üretim sürecinde ekonomik yapı, malzeme olanakları ve eğitsel gereksinimleri birlikte ele alarak köy ölçeğinde modern bir mimari anlayış geliştirdiğini vurgulamışlardır. Karacabey ve Topçu (2025) ise Ardahan'da inşa edilen lojmanlı köy okulları üzerinden yürüttükleri analizde, öğretmen konutlarının tip proje içindeki konumunu ve mekânsal organizasyona katkısını değerlendirmiş; bu yapıların günümüzde yeniden işlevlendirme potansiyeline sahip olduğunu belirtmişlerdir. Türkmen (2022), Denizli'deki köy mektepleri üzerine yaptığı çalışmada Erken Cumhuriyet dönemi okul mimarisinde malzeme ve inşa tekniklerinin yerel ustalıklarla birleştiğini; Gözde Yıldız (2014) ise Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen bir ilkokulun korunmasına yönelik tezinde, bu yapıların mimari değerleri kadar toplumsal bellek açısından da önem taşıdığını ortaya koymuştur. Meryem Yıldız'ın (2022) çalışmada Denizli'deki okul yapılarının plan, cephe ve malzeme özellikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş; tip projelerin bölgesel uyarlamaları değerlendirilmiştir. Cengizkan (2024) ise Margarete Schütte-Lihotzky'nin Türkiye'deki köy okulu projelerine katkısını irdeleyerek, modernist planlama anlayışının Erken Cumhuriyet eğitim yapıları üzerindeki etkilerini açıklamıştır.

Bu çalışmaların ortak yönü, köy okulu ve ilkokul binası mimarisini çoğunlukla mimari biçim, tip proje uygulaması, ideolojik temsil veya koruma yaklaşımları çerçevesinde ele almalarıdır. Kimi araştırmalar bu yapıları kültürel ve simgesel değerleri üzerinden yorumlarken, kimileri plan şeması, malzeme ve yapım teknikleri bakımından incelemiştir. Ancak mevcut literatürde Ankara ili özelinde, özellikle Nallıhan ilçesi köy okullarına odaklanan bir araştırma bulunmamaktadır. Bununla birlikte, köy ilkokullarını iç mekân ölçeğinde, yani kullanıcı deneyimi, donatı, sabit mobilya ve mekânsal ergonomi düzeyinde inceleyen bir çalışma tespit edilmemiştir.

Bu çalışma, söz konusu tip projelerin sahadaki somut örneklerinden biri olan Ankara ili Nallıhan ilçesine bağlı Çomak Köyü İlkokulu'nu ele almaktadır. 1960 yılında inşa edilen yapı, dönemin tip projeleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiş; plan organizasyonu, iç mekân düzeni, yapı malzemeleri ve işçilik özellikleri bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışma, özellikle dolap nişleri, mutfak ve ıslak hacim çözümleri gibi işlevsel detaylarıyla yapının iç mimarlık ölçeğindeki özgün karakterini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ankara ili ve Nallıhan ilçesi çevresindeki köylere ait köy ilkokulu yapıları üzerine gerçekleştirilen bilimsel çalışma bulunmamakta; bu alandaki araştırmalar ancak son yıllarda akademik literatürde görünür olmaya başlamıştır. İncelemeye konu olan Çomak Köyü İlkokulu ise ne mimari özellikleriyle ne de iç mekân düzenlemeleri ve yerel üretim teknikleriyle bugüne dek hiçbir bilimsel çalışmada ayrıntılı biçimde ele alınmamıştır.

Bu bağlamda mevcut çalışma, Erken Cumhuriyet dönemi tip projelerinin sahadaki uygulama farklılıklarını mimari ölçekten iç mekân ölçeğine taşıyarak değerlendirmekte; Çomak Köyü İlkokulu örneği üzerinden sabit mobilya detayları, mutfak çözümleri ve yerel marangozluk pratikleri gibi unsurlar aracılığıyla tip projelerin yerel bağlamda nasıl dönüştüğünü belgelemektedir.

1. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı ve Köy İlkokulları Tip Projeleri

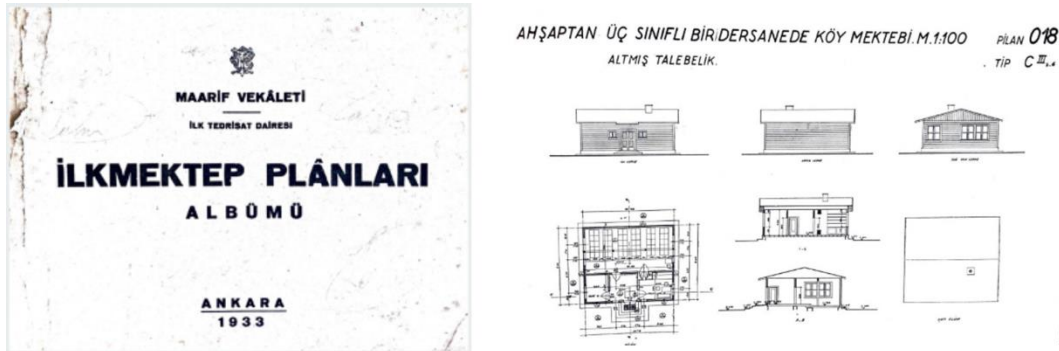
Yeni kurulan ulus devletinin başkent olarak Ankara'yı seçmesi, Cumhuriyet'in inşa süreci ve mimari üslubunun şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu dönemde ülkeye davet edilen yabancı mimar,

plancı ve tasarımcıların katkıları, mimarlık ve yeni yapı üretimi alanında yaşanan dönüşümle doğrudan ilişkilidir. Eğitim politikaları kapsamında ulusal bilincin toplumun geniş kesimlerine aktarılmasında ilkokul yapıları önemli araçlar olarak görülmüş; farklı ölçeklerde, çeşitli plan tipleri ve mimari özellikler taşıyan birçok okul binası inşa edilmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen okul yapıları, modernizmin etkisi altında dikkate değer bir değişim yaşamıştır. Modernizm yalnızca mimari anlayışı değil, aynı zamanda eğitim ideolojisini de dönüştürmüştür; bu durum okul binalarının tasarımında açık bir biçimde kendini göstermiştir. Bu bağlamda şehir ve köy okulları için farklı tip projeler geliştirilmiş, ancak okul inşaatlarını yürüten kurumların arşiv kayıpları nedeniyle, söz konusu projelerin tamamına ve tasarımcılarına ulaşmak bugün büyük ölçüde mümkün olmamaktadır (Kul, 2011, s.66-71).

Cumhuriyet yönetimi bünyesinde Tatbikat Bürosu tarafından hazırlanan ilk tip proje kaynağı, 1933'te yayımlanan "İlkmekekte Planları Albümü" adlı kitapçıktır (Görsel 1). Bu yayın, Ernst Egli'nin Tatbikat Bürosu baş mimarı olduğu dönemde ortaya çıkmış; tip projelerde ise geleneksel ve kırsal mimariye özgü öğelerin kullanıldığı görülmüştür. Egli'nin kırsal mimariye dair hâkimiyeti, 1927'de gerçekleştirdiği Anadolu gezisinde yerel mimari kültürü yerinde gözlemlemesine dayanmaktadır. Durumu yakından inceleyen Egli, ülke genelinde ve özellikle kırsal bölgelerde, ekonomik çöküntü ve yetersiz teknik olanaklar içinde modern yapıların inşa edilmesinin ciddi bir sorun olduğunu fark etmiştir. Kendi ifadeleriyle anılarında şöyle paylaşmıştır:

"Okulların perişan durumlarını, geçmişin acı izlerini doğrudan görerek, bekleyen görevin boyutunun farkına vardım: eğitim sisteminin kurulması ve bunun gerektirdiği alt ve üstyapı... Bu izlenimlerle Ankara'ya döndükten sonra, en ekonomik şekilde, yerel malzeme, basit yapı tekniği ve yerel işgücüyle inşaa edilebilecek bir dizi tipik ilkokul tasarladım" (Franck, 2010, s.256).

Görsel 1. İlkmekekte Planları Albümü Kapağı ve Bir Plan Tipi (Maarif Vekaleti, 1933).

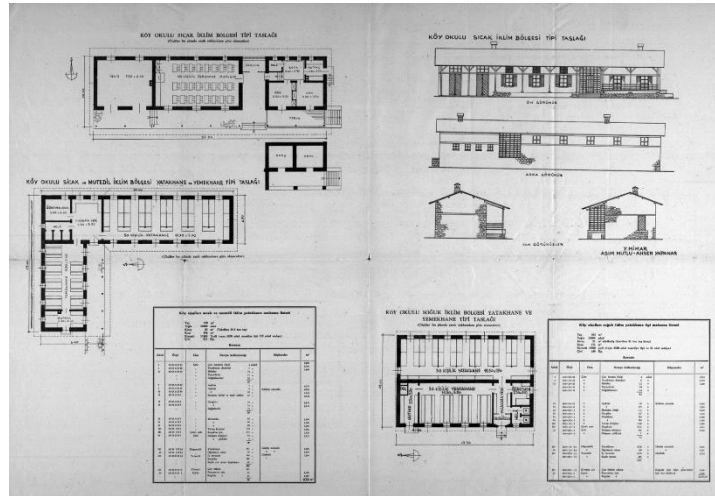
1930'ların sonlarında köy okullarına ilişkin önemli belgelerden biri de *Köy Eğitimcileri Kanunu*'nun yürürlüğe girmesinin ardından hazırlanmış olan 1937 tarihli *Köy Okulu Binası* kitapçığıdır. Bayındırlık Bakanlığı'nın talebi üzerine, Kültür Bakanlığı İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan bu kitapçıkta, köylerde inşa edilecek bir sınıflı okul yapıları için üç farklı tip proje geliştirilmiştir. Söz konusu projelerde, önceki dönemlerden farklı olarak, köy eğitimcisi için bir lojman birimi ile köy kurulu toplantı odası yer alması dikkat çekmektedir. Kitapçık yalnızca plan şemalarını değil; yer seçimi, cephe yönlendirmesi, temel sistemi ve inşaat malzemeleri ile ilgili teknik bilgileri, ayrıca uygulama sürecini kolaylaştırmak amacıyla metraj çizelgelerini de içermektedir. Eklerinde ise daha önce inşa edilmiş tip proje okul binalarına ait fotoğraflar ile inşaat sırasında köylülerin katılımını gösteren belgeler yer almaktadır (Kul, 2011, s. 66-71).

Maarif Vekaleti İnşaat Dairesi, ülkenin dört bir yanında artan yeni okul binası ihtiyacına yeterince cevap verememiştir. Bu nedenle, 1935 yılında alınan hükümet kararlarıyla tüm kamu bina faaliyetlerini devlet otoritesi altında toplamak amacıyla Bayındırlık Bakanlığı İnşaat İşleri Dairesi, eğitim yapılarının tasarım

ve inşasında en aktif birimlerden biri haline gelmiştir. Bakanlık, yalnızca ilköğretim okullarını değil, hemen hemen tüm diğer kamu binalarını da tasarlamış ve inşa etmiştir. Bu doğrultuda, Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde bir Okul Tasarım Ofisi kurulmuş ve bu birim, iller, kasabalar ve köyler için prototip ilkokul binaları tasarlamakla görevlendirilmiştir. Ancak ilköğretim okulu projelerinde öncü rol, halen Millî Eğitim Bakanlığı'na aittir. Tip projelerin yanı sıra, bazı ilkokul binaları yabancı uzmanlar ya da Türk mimarlar tarafından özgün olarak tasarlanmış ve inşa edilmiştir (Yıldız, 2014, s.20-21).

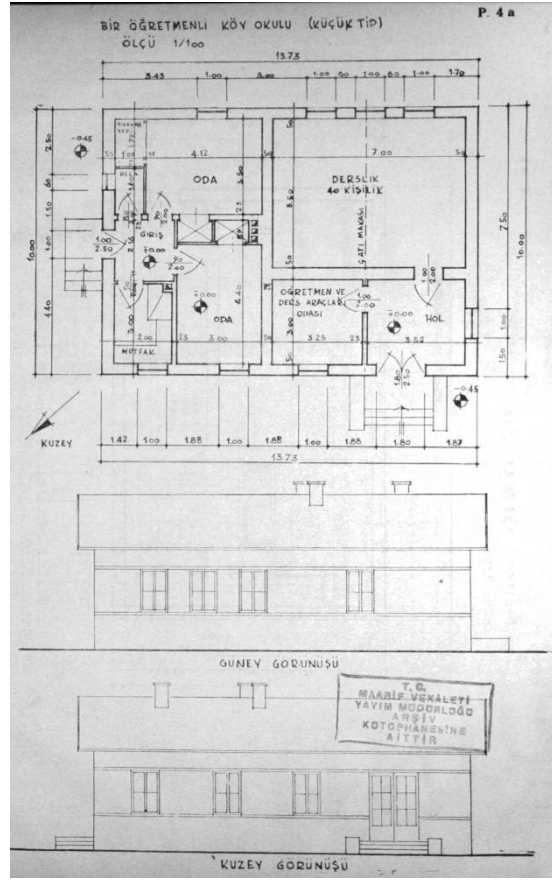
1938 yılında, Maarif Vekaleti Tatbikat Bürosu'nda görev yapmak üzere, okul ve çocuk mobilyası tasarımı konularında uzman olan Avusturyalı mimarlar Margarete Schütte-Lihotzky ve Wilhelm Schütte, Bruno Taut'un davetiyle İstanbul'a gelmiştir. Schütte-Lihotzky, 1938 Ağustos'undan 1939 Haziran'ına kadar görev yaparak, Anadolu köy ilokulları için yerel malzemeler (ahşap, kerpiç, tuğla, kırma taş) ile uygulanabilecek, iklim ve coğrafi koşullara uyumlu tip proje önerileri geliştirmiştir. Kendi ifadelerine göre, köy okulunun mimarisi yörenin peyzajı ve köy dokusuyla bütünleşmeli, ancak aynı zamanda küçük yerleşimlerde kültürel merkez işlevini de belirgin biçimde yansıtmalıdır. Bu bağlamda, form, çatı ya da cepheden ziyade renk unsurunun kimlik oluşturmadaki rolünü vurgulamıştır (Cengizkan, 2024, s.771-798).

1940 yılında Köy Enstitüleri'nin kurulmasıyla birlikte köylerdeki ilkokul ihtiyacı hızla artmış, bu kapsamda Millî Eğitim Bakanlığı bir tip proje yarışması düzenlemiştir. Yarışma şartnamesine göre, her projenin üç farklı iklim bölgesi (soğuk, sıcak, ılıman) için uyarlanmış olarak sunulması; yerel inşaat malzemeleri, yöresel yapı teknikleri ve köylerde mevcut iş gücünün niteliğinin dikkate alınması öngörülmektedir. Yarışmayı kazanan Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar, sınıf, ışık ve öğretmen lojmanını aynı kütlede birleştiren üç tip proje hazırlamış; bu projeler 1940'lı yıllarda inşa edilen çok sayıda köy okuluna uygulanmıştır (Türkmen, 2022, s.362-365). (Görsel 2)

Görsel 2. Ahsen-Yapanar Tarafından Çizilen Sıcak İklim Bölgesi Tip Projesi (Cengizkan 2024, 771-798)

1951 yılında ise Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan yeni tip projeler, tek derslikli, 2 derslikli ve iki öğretmenli köy okulları için hazırlanmış plan ve cephe çizimlerini içermektedir (Görsel 2.) Bu tarihten sonra inşa edilen köy ilkokulu binalarının, büyük ölçüde söz konusu tip projeler esas alınarak gerçekleştirildiği düşünülebilir.

Görsel 3. 1951 tarihli “Bir Öğretmenli Köy Okulu (Küçük Tip)” Planı (Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 1951, s. 14).

2. Ankara İli Nallıhan İlçesi Köy Okulları ve Saha Çalışması

Ankara’nın batısında yer alan Nallıhan ilçesi, Karadeniz, Marmara ve İç Anadolu bölgelerinin kesişim noktasında konumlanır. Bu özel konumu nedeniyle hem doğal hem de kültürel anlamda geçiş niteliği taşıyan bir yerleşimdir. Ankara’nın batı sınırında yer alan Nallıhan ilçesi hem coğrafi konumu hem de kültürel miras dokusuyla dikkat çeken kırsal yerleşimlerden biridir. İlçe, kuzeybatıda Bolu, batıda Eskişehir, güneyde Mihalicçık ve doğuda Beypazarı ilçeleri ile çevrilidir. Yüzölçümü bakımından Ankara’nın en büyük ilçelerinden biri olan Nallıhan, aynı zamanda dağlık ve ormanlık alanlarıyla zengin bir doğal çevreye sahiptir.

2020 yılı nüfus sayımı verilerine göre Nallıhan ilçesinin toplam nüfusu 27.579’dur. Bu nüfusun 8.455’i belde ve köylerde, 19.124’ü ise ilçe merkezinde yaşamaktadır. Ankara’ya 162 km mesafede yer alan ilçe; doğusunda Beypazarı’na 60 km, batısında Eskişehir merkeze 120 km, kuzeybatısında Bolu merkeze 100 km, Bolu ilçeleri Mudurnu’ya 55 km ve Seben’e 40 km uzaklıktadır. İdari olarak Ankara’ya bağlı olmakla birlikte, fiziki konumu itibarıyla Batı Karadeniz, İç Anadolu ve İç Batı Anadolu bölgelerinin kesişiminde yer alır ve bu çok katmanlı coğrafi yapı, ilçeye özgün bir kültürel ve mimari çeşitlilik kazandırmaktadır. Çevresindeki doğal peyzajın, yerel gastronomi kültürünün ve geleneksel kırsal mimarinin çeşitliliği, Nallıhan’ı hem araştırma hem de koruma bağlamında önemli kılmaktadır.

Görsel 4. Ankara İli ve Nallıhan İlçesi (Kaynak: Wikipedia, 2025, [https://nl.wikipedia.org/wiki/Nallıhan_\(district\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Nallıhan_(district))).

2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa ile Nallıhan'daki 75 köy, mahalle statüsüne geçirilerek ilçe belediyesine bağlanmıştır. Bu değişim sonucunda, günümüzde Nallıhan ilçesi 2'si merkez, 82'si kırsal olmak üzere toplam 84 mahalleden oluşmaktadır (Bölükbaş Dayı, 2011, s. 78). Bu idari dönüşüm süreciyle birlikte köyler mahalle, mahalleler ise zamanla sokak ve mezra gibi alt tanımlamalarla adlandırılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, araştırmanın yürütüldüğü yerleşim birimi resmi kayıtlarda "Nallıhan Uzunöz Köyü Çomak Mahallesi" olarak geçmektedir. Ancak incelenen yapının okul sicil fişinde isminin "Çomak Köyü İlkokulu" olarak yer alması ve yapının inşa edildiği dönemde köy statüsünde bulunması dikkate alınarak, bu çalışmada yapı "Çomak Köyü İlkokulu" biçiminde anılmayı sürdürmektedir. Nallıhan'ın geniş kırsal dokusu, erken Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının mimari ve fiziki izdüşümünü barındıran köy okulları açısından önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Halihazırda doktora çalışmasını bu saha üzerinden yürüten yazarın araştırma süreci devam etmektedir.

2.1 Saha Çalışması Yöntemi

Makalenin saha araştırması, Nallıhan ilçesine bağlı Çomak Köyü İlkokulu'nda yerinde gözlem, fotoğraf dokümantasyonu ve röleve çalışmalarıyla yürütülmüştür. Yapının mevcut durumunu belgelemek amacıyla lazer metre ve şerit metre yardımıyla ölçüm alınmış; plan, cephe ve kesit çizimleri oluşturulmuştur. Gözlemler sırasında yapının özgün elemanları ile sonradan yapılan müdahaleler ayrıştırmış, mekânsal kullanım izleri belgelenmiştir. Bu süreçte elde edilen görsel ve çizim verileri, tip projelerle karşılaştırmalı analizlerde kullanılmıştır. Ayrıca Nallıhan İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü arşivinde yapılan belge taramasıyla okulun inşa süreci, kullanım geçmişi ve geçirdiği dönüşümler hakkında destekleyici bilgiler elde edilmiştir.

Yazarın bu konuda devam eden doktora tezi çalışması ve İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü arşiv taramaları sonucunda ilçeye ait toplam 76 köy okulu binası tespit edilmiştir. Bu yapılar mimari plan tipleri, yapı malzemeleri, üretim teknikleri ve kullanım izleri açısından incelenmiş; erken Cumhuriyet dönemi kırsal okul mimarisinin tipolojik çeşitliliğine dair veriler üretilmiştir. Makalenin konusu ise bu yapıların içinde özgün mimari karakteriyle öne çıkan Çomak Köyü ilkokul binası üzerinden yapılmıştır.

3. Saha Çalışması; Uzunöz Mahallesi, Çomak Köyü İlkokulu

Çomak Köyü İlkokulu, Nallıhan ilçesine bağlı Uzunöz Mahallesi Çomak Köyü sınırları içinde, köy içi mevkiinde yer almaktadır. Ankara kent merkezine yaklaşık 162 km, Nallıhan ilçe merkezine ise 25 km mesafededir. İlçeye bağlı toplam 84 mahalleden biri olan Uzunöz'ün, coğrafi olarak dağlık ve engebeli bir topoğrafyaya sahip olması, yapı malzemesi seçiminde ve uygulama tekniklerinde doğrudan etkili olmuştur. Makalenin yazarı da Uzunöz Mahallesi nüfusuna kayıtlı olduğundan, bölgedeki mevcut yapılar hakkında yerel bilgiye ve saha gözlemlerine dayalı önemli bir birikime sahiptir. Mahallede yer alan eski sivil yapılar, kagir taş temel üzerine geleneksel ahşap karkas "dizeme" tekniğiyle inşa edilmiştir. Üst örtü sistemi beşik çatı formundadır, çatı kiremitleri alaturka ve Marsilya tipidir. Zemin döşemelerinde genellikle çam rabita, tavan kaplamalarında ise pasalı döşeme tipi çam lambri kullanılmıştır. Kapılar masif ahşap olarak üretilmiş; pencerelerde ise ahşap giyotin doğrama sistemi tercih edilmiştir. İç duvar yüzeyleri, kerpiç sıva üzerine badana uygulanarak tamamlanmıştır. Buna karşılık, son dönemde inşa edilen yeni sivil yapılar ise büyük ölçüde betonarme sistemle gerçekleştirilmektedir.

Çomak Köyü, Cumhuriyet döneminde artan kamusal yatırımlar sayesinde okul, sağlık ocağı ve benzeri kamu yapılarının inşa edilmesiyle birlikte kamusal mekân olarak gelişmiştir. Bu bağlamda, 1960 yılında inşa edilen ilkokul binası, yalnızca eğitim amaçlı bir yapı olmaktan öte, dönemin modernleşme ve merkezileşme politikalarının kırsaldaki somut temsilcilerinden biri olduğu düşünülebilir. Köy, 20. yüzyılın ortalarına kadar istikrarlı bir nüfus yapısına sahipken, 1980 sonrası dönemde Türkiye genelinde görülen kırsaldan kente göç dalgasıyla birlikte demografik olarak azalmaya başlamıştır. Bu durum, yalnızca nüfusun değil, köydeki kamu hizmetlerinin de zayıflamasına neden olmuş, özellikle okul binası gibi mekanlar zamanla işlevsizleşmiş ve kullanımdan düşmüştür.

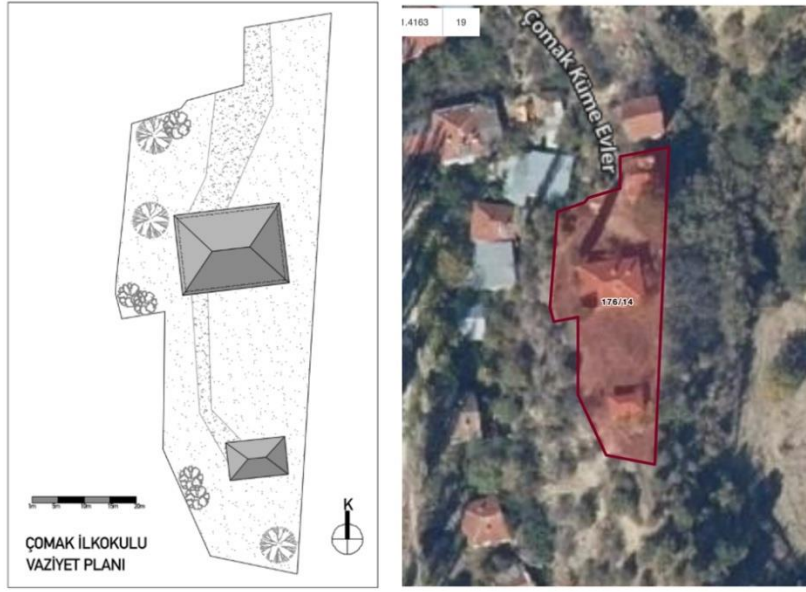
Çomak Köyü İlkokulu, bu bağlamda hem mekânsal hem de tarihsel olarak önem arz eden bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Erken Cumhuriyet döneminin köy ölçeğindeki eğitim yapılarının tipik bir örneği olan bu okul, mimari özellikleri, plan organizasyonu ve yerel üretim teknikleri ile dikkat çekmektedir. Yapı günümüzde âtıl durumda olsa da fiziksel durumu açısından dönemin yapı üretimi tekniklerinin izlerini taşımaktadır.

Fotoğraf 1. Çomak Köyü İlkokulu Giriş ve Arka Cephe (Yazar arşivi, 2025)

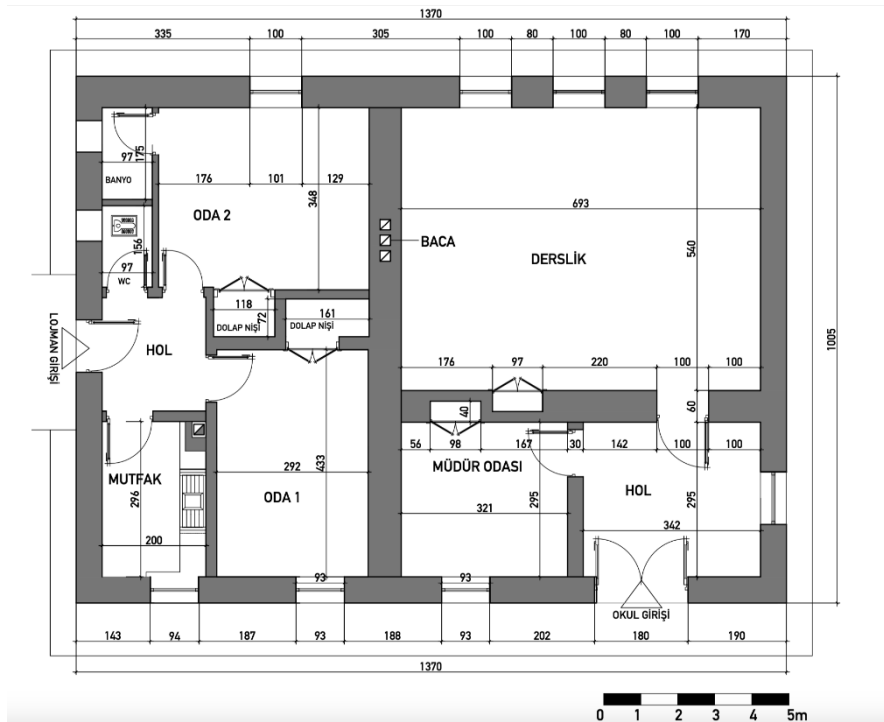
Yapının bulunduğu parselin tapu bilgilerine göre ada/parsel numarası 176/14, toplam tapulu alanı ise 1.515,09 m²'dir. Parsel içinde okul binasına ek olarak müstakil bir müştemilat (tuvalet) yapısı da yer almaktadır (Görsel 4.). Köyün kuzeydoğu yönünde yüksek bir tepe üzerine inşa edilmiş okul binası ve müştemilatı tek katlı kaba yonu taş örgülü ve beşik çatılı olarak inşa edilmiştir. Okul giriş cephesi kuzey yönüne bakar biçimde konumlanmıştır. Okul binası ile bitişik planlanan muallim lojmanının girişi ise yapının doğu cephesine konumlanmıştır. Okul müştemilatı ve tuvaletleri içeren yapı ise ana binanın

güneyinde parselin bitiş sınırına yakın konumlanmıştır. Okul binasının oturum alanı 137 m2, müştemilat ise 29 m2 olarak ölçülmüştür.

Görsel 4. Çomak Köyü İlkokulu Vaziyet Planı ve Uydu Görüntüsü (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2025)

Yapının taşıyıcı sistemi, yerel kaba yonu taş örgü tekniğiyle kagir olarak, bodrumsuz, tek katlı olacak şekilde inşa edilmiştir. Betonarme hatıl ve döşemelerle desteklenmiştir. Taş örgü duvarlar dış cephede sıvasız, iç yüzeyler alçı sıva üzeri kireç boya yapılmıştır. Yapı tek derslikli, giriş holü olan ve 1 odası olacak şekilde okul kısmı, giriş holü, mutfak, 2 oda, tuvalet ve banyo mekânı olarak planlanan lojman bölümü olarak oluşturulmuştur. (Görsel 5.)

Görsel 5. Çomak Köyü İlkokulu Rölöve Planı (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2025)

Yapılan saha çalışmasında, yapının kuzey cephesinde, giriş kapısının hemen doğusunda yer alan düzgün kesme taş bloğun üzerine işlenmiş bir “inşa kitabesi” tespit edilmiştir. Yaklaşık 25 × 45 cm boyutlarındaki bu taş üzerinde, büyük harflerle ve elle yontularak yazılmış şekilde “1960 23-6” ibaresi yer almaktadır (Fotoğraf 2). Bu ifade, yapının 23 Haziran 1960 tarihinde tamamlandığını işaret etmektedir. Yazı karakteri ve uygulama biçimi, taşın büyük olasılıkla yerel bir usta tarafından el işçiliğiyle işlendiğini göstermektedir. Kitabenin dış cephede görünür bir konumda yer alması, okul yapısının yerel ölçekte simgeleştirilmesine ve devlet eliyle yürütülen modernleşme hamlesinin taşra düzeyinde temsiline hizmet etmektedir.

Bu tür inşa kitabeleri, özellikle kırsal bölgelerde yazılı kültürün taşınabilir belgeler yerine doğrudan yapı üzerinden üretildiği özgün örnekler arasında değerlendirilmelidir. Hem yapım tarihinin kalıcı biçimde belgelenmesini sağlamakta, hem de kamusal yapının yerel topluluk hafızasında simgesel bir konum edinmesine katkıda bulunmaktadır. Devlet desteğiyle inşa edilen yapıların görünür bir yerine işlenen bu tür kitabeler, yalnızca tarihi bir kayıt işlevi görmekle kalmaz; aynı zamanda modernleşme politikalarının kırsaldaki mekânsal karşılığını belgeleyen bir simge niteliği de taşır.

Çomak Köyü İlkokulu örneğinde söz konusu kitabe, hem yapının inşa tarihine dair güvenilir bir gösterge hem de yerel ustalıkla şekillenen mimari sürecin maddi bir tanığı olarak değerlendirilebilir. Bu tarihi iz, yalnızca belgelerle değil, yapının kendisi üzerinden okunan somut bir bilgi kaynağıdır. Nitekim yapıya ait resmi okul sicil fişi de bu bilgiyi doğrulamakta; okulun 1960 yılında inşa edildiğini ve aynı yıl eğitim-öğretime açıldığını kayıt altına almaktadır (Görsel 6).

Fotoğraf 2. Çomak Köyü İlkokulu Giriş Cephesi ve İnşa Kitabesi (Yazar arşivi, 2025)

Sicil fişinde yapı, “Çomak İlkokulu” adıyla kayıtlı olup bina alanı 75 m² olarak belirtilmiştir. Bu alan okul binasının sadece okul ve derslik kısmını belirtmektedir. Bitişik olan lojman kısmı bu metraja dahil edilmediği görülmektedir. Ayrıca taşınmazda müştemilat olarak tuvalet binası bulunduğu, yapının kagir olduğu ve lojman eklentisi içerdiği bilgisi de mevcuttur. Donanım hanesinde öğretmen lojmanında elektrik olduğu, ancak su bağlantısının bulunmadığı kaydedilmiştir.

OKUL SİCİL FİŞİ			
İL :	BİLEGE	SİRA NO :	
İLÇESİ :	MEHMETİYE		
OKUL ADI :	ÇOMAK KÖYÜ İLKOKULU		
Okulun ilk açıldığı yıl	1330	Okulda WC var mı yeterlimi?	YAR :
Şimdi kullanılan binanın öğrenime açıldığı yıl	1360	Yakacak deposu var mı?	YAR :
Binanın tipi (planlı - geçici - harap)	PLANLI	Çevre duvarı var mı?	YOK
DERSLİK SAYISI	2/2	Okul sahasının tapu kayıt numaraları	---
Derslik Adet	3... X 3,5 m	Gelir ad.	 m²
Ebatları Adet	... X ... m	 ad.	 m²
..... Adet	... X ... m	alanı ad.	 m²
..... Adet	... X ... m		 m²
Müdür odası ebadı	3... X 3... m	Gelir arazisi yıllık toplam gelir	 TL
Müdür Yrd. odası ebadı	... X ... m	Uygulama bütçesi alanı	 TL
Öğretmen odası ebadı	... X ... m	Okul sahası alanı	5203... m²
Okul binasının ebadı	25... m²	Okulun ısınma yeli (sobalı - kaloriferli)	SOBALI
Spor salonu varsa alanı	YOK... m²	Okulun bulunduğu belde de elektrik var mı?	YAR
Toplantı salonu varsa alanı	YOK... m²	Okulun bulunduğu belde de yeterli su var mı?	YOK
Laboratuvar adedi	YOK		
İşlik adedi	---	Okul bahçesi bahçelanan Adı, Soyadı :	---
Okulda elektrik var mı	YOK		
Okulda veya bahçesinde su var mı	YAR		
Okul kepenklimi	KEPENKLI	Ek derslik yapılmış sayısı	YAPILMIŞ
Okulun ihale bedeli	YOK	Ek derslik yapım yılı	---
Müşahhidin adı	---		
Lojmanın ihale bedeli	---		
Müşahhidin adı	---	Yapılan onarım geçidi	---
Lojman sayısı	2/2	Onarım yapıldığı tarih	---
Lojman tipi (planlı - geçici - harap)	PLANLI		
Lojmanın alanı	50... m²		
Lojmanda elektrik var mı	YAR		
Lojmanda su var mı	YOK	Kasaba köy veya mezra ise nüfusu	160
Lojman kepenklimi	KEPENKLI		

(Devamı arka sayfede)

Görsel 6. Çomak Köyü İlkokulu Sicil Fişi (Yazar arşivi, 2025).

Okulun iç bölme duvarlarında ateş tuğlası kullanılmış olup bu yüzeyler ise sıva ile kaplanmış, beyaz kireçle boyanmıştır. Zemin kaplamalarının tamamı dökme mozaik kaplamadır. Bu detay, yerel yapılarda görülen toprak ya da ahşap döşeme uygulamasından farklılaşmakta, yapıya daha kalıcı ve yoğun kullanıma dayanıklı bir zemin sağlamaktadır. Yapının tamamında tavan kaplamaları ise, pasalı döşeme tipli ahşap lambriyerlerle sağlanmıştır (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Çomak Köyü İlkokulu Derslik, Giriş Holü ve Müdür Odası (Yazar arşivi, 2025)

Kapı, pencere ve doğramaların tamamı, bölgede yoğun olarak bulunan karaçam ağacından üretilmiş olup el işçiliği ile yerel marangozlar tarafından uygulanmıştır. Pencere 2 kanatlı olup, alt iki kanat pivot. Üst kanat vasistas denen düşey sistemde açılacak şekilde yapılmıştır. Ayrıca yapının soğuk iklimlerde ısı kaybını önlemek için dış cephe pencereleri ahşap kepenk uygulanmıştır (Fotoğraf 4).

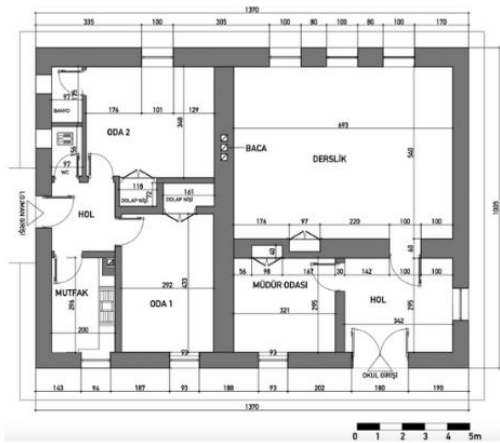

Fotoğraf 4. Pencere Doğramaları ve Ahşap Kepenkler (Yazar arşivi, 2025)

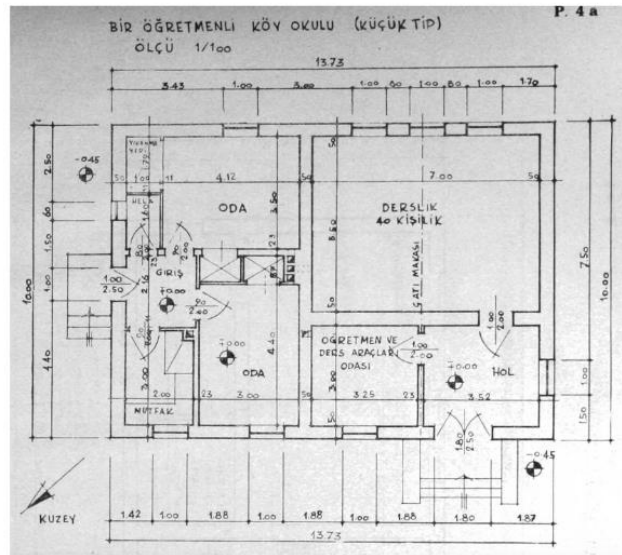
3.1 Çomak Köyü İlkokulu: Tip Proje ile Mevcut Durumun Karşılaştırmalı Analizi

Çomak Köyü İlkokulu, yapılan arşiv çalışmalarında bulunan; 1951 tarihli Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan “Bir Öğretmenli Köy Okulu (Küçük Tip)” projesine dayalı olarak inşa edildiği tespit edilmiştir (MEB, 1951). Erken Cumhuriyet dönemi kırsal eğitim politikalarının mekânsal yansıması niteliğindeki bu tip projeler, eğitim mekânı ile öğretmen lojmanını tek yapı kütesinde bir araya getiren rasyonel çözümler sunmuştur.

Yapının mevcut durumu, tarafımızca gerçekleştirilen yerinde ölçüm ve rölöve çalışmalarıyla belgelenmiştir. Elde edilen veriler, plan şemasının özgün tip projeye büyük ölçüde sadık kaldığını, ancak uygulama sürecinde yerel ihtiyaçlar doğrultusunda iç mekânda bazı ilaveler ve değişiklikler yapıldığını ortaya koymaktadır (Görsel 7).

Çomak İlkokulu Rölöve Planı (G.Ceylan)

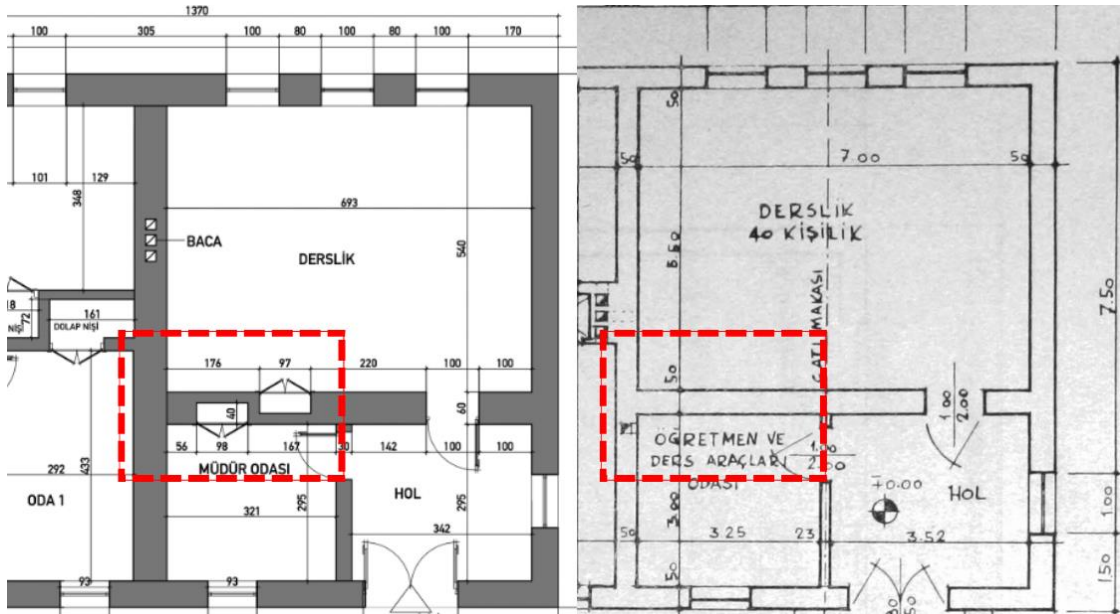
1951 tarihli Tip Proje Planı (MEB 1951)

Görsel 7. Rölöve Planı ve 1951 tarihli MEB Tip Proje Karşılaştırması (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2025)

Mevcut plan, doğu-batı yönünde yaklaşık 13,70 m, kuzey-güney yönünde ise 10,05 m ölçülerinde dikdörtgen bir kütleye sahiptir. Bu boyutlar, tip projedeki genel ölçülerle büyük oranda örtüşmektedir. Doğu cephesinden girilen hol, kuzeyde konumlanan geniş derslik ile doğrudan ilişkilidir. Derslik, yaklaşık 6,93 x 5,40 m ölçüleriyle tip projede öngörülen 7,00 x 5,00 m boyutlarına oldukça yakındır.

Holün batısında yer alan müdür odası, tip projede “öğretmen ve ders araçları odası” olarak tanımlanan mekânın işlevsel karşılığıdır. Tip projede çizilmeyen ama müdür odası ve derslikte birer adet olmak üzere toplam iki adet “duvar nişi” tespit edilmiştir. Bu duvar nişi eklentisi mevcut tip projenin dışına çıkılarak yerel bir ilave olarak düşünülebilir. Sabit bir eleman olarak yerel mimaride de karşımıza çıkan bu iç mimari sabit mobilya oldukça kullanışlı bir şekilde uygulandığı görülmüştür (Görsel 8).

Tip projede soba bacası, derslikteki dolap nişi içinde gösterilmişken, mevcut yapıda bacanın derslik ile lojman bölümünü ayıran duvar üzerinde konumlandığı görülmüştür. Ayrıca, derslik, müdür odası ve holü ayıran duvar tip projede 50 cm kalınlığında çizilmişken iken, rölövede 60 cm olarak ölçülmüştür. Bu fark, bahsedilen duvar içerisine niş yerleşimini mümkün kılmak amacıyla yapılmış olduğu düşünülmektedir.

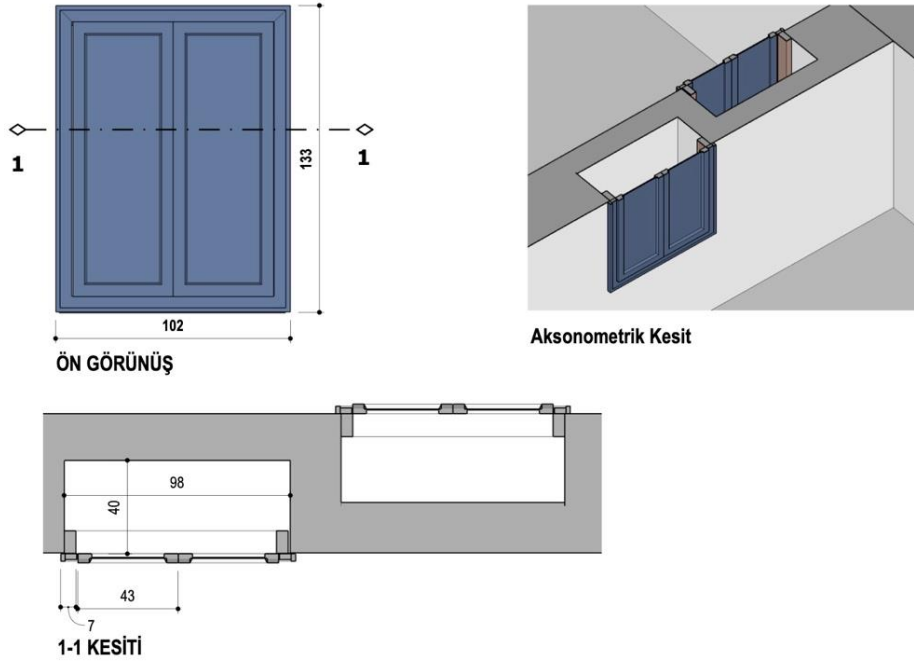

Görsel 8. Rölöve Planı ve 1951 tarihli MEB Tip Proje Karşılaştırması ve Niş detayı (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2025)

Duvar nişleri telore tipi kasa detayı ile uygulanmıştır. Dıştan dışa ölçüsü 133x102 cm olup, içerisi ahşap raflı olarak yapılsa da ahşap raflar büyük ölçüde yerinde değildir. 2 adet kapak yaprak menteşeli pivot sistemde çalışacak şekilde yapılmıştır. Kapak çerçeveleri 60x40mm ahşap profil, kasa 50x100mm ahşap olarak tasarlanmıştır (Görsel 9). Kapak çerçeve arası 6 mm kontralevha ile yapıldığı tespit edilmiştir. Kasa kenarları 20x80 mm ahşap pervaz ile çevrelenmiştir. Pervaz ve kapaklar boyalı, içeride tespit edilen raflar ise boyasız olarak tamamlanmıştır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5. Duvar Depolama Nişi (Yazar arşivi, 2025)

Görsel 9. Duvar Nişleri Teknik Çizimi ve İzometrik Perspektifi (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2025)

3.2 Lojman Bölümü

Lojman bölümü, tek katlı, doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen kütle düzenine sahiptir. Batı cephesinden sağlanan giriş, merkezi bir hol ile diğer mekanlara dağılım sunmaktadır. Hol, kuzeyde Oda 2 ile banyo ve tuvalete, güneyde ise mutfak ve Oda 1'e doğrudan bağlantı vermektedir. Yaklaşık 2,06 metreye 1,97 metre ölçülerindeki hol, yapının dolaşım merkezini oluşturur. Yapı tip projeyi koruyarak uygulanmış iki odalı, 1 mutfaklı, 1 banyo ve 1 tuvalet içeren bir konut düzeninde varlığını sürdürmektedir. Tip projeye göre rölöve planı karşılaştırıldığında uygulama anlamında sadece 1 oda ve dersliği ayıran duvardaki baca konumu farklıdır. Bunun dışında tip proje ile rölöve planı örtüşmektedir.

3.3 Mutfak

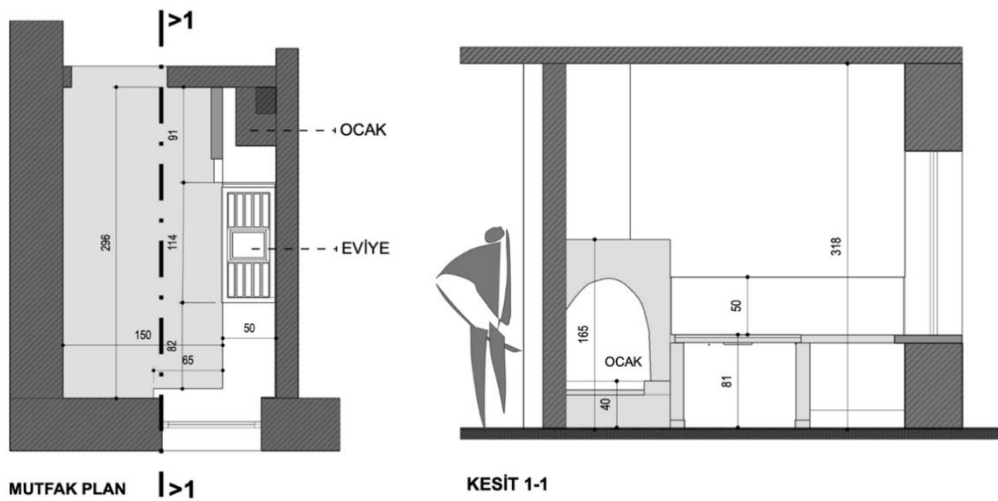
Lojman bölümündeki mutfak, binanın güneybatı köşesinde, 2,00 metreye 2,96 metre ölçülerinde tip projeye uygun düzenlenmiştir. Mutfakta tip projede belirtilmeyen ancak yerel inşa pratiklerini yansıtan özgün yapım detayları ile dikkat çekmektedir. Su tesisatı bulunmamasına rağmen, dökme beton (mozaik) hazır kalıp bir eviye yerleştirilmiştir. Bu mozaik hazır kalıp eviye hem malzeme hem de yapım tekniği açısından 1950'lerde yaygın görülen bir yapı elemanı olduğu düşünülmektedir (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6. Mutfak İç Mekân Fotoları (Yazar arşivi, 2025)

Dökme mozaik malzemeden üretilen mutfak tezgâhı 81 cm yükseklikte konumlandırılmıştır. Tezgâh dönüşü pencere denizlik kotuna kadar devam ettirilerek bütüncül bir bitiş sağlanmıştır. Tezgâh ile duvar arasına yaklaşık 50 cm yüksekliğinde mozaik sıva yapılmış, zemin kaplamasında ise yine dökme mozaik tercih edilmiştir. Bu uygulama hem hijyen hem de temizlik kolaylığı açısından işlevseldir. Tezgâh genişliği 50 cm olup, mekânın sınırlı boyutlarına rağmen kullanıcıya yeterli hazırlık alanı sağlamaktadır.

Pişirme ocağı, zeminden yaklaşık 40 cm yüksekte konumlandırılmıştır. Bu düzenleme, yerel mutfak alışkanlıklarında ateşli ocak ile pişirme geleneğini sürdürürken, tezgâh üzerinde hazırlık ve yıkama işlemlerinin günümüz ergonomi standartlarına yakın bir kot olan 85 cm yüksekliğinde yapılmasına imkân tanımaktadır. Böylece mutfakta iki farklı kotta işlevsel alan yaratılmıştır (Görsel 10).

Görsel 10. Mutfak Rölöve Planı ve Kesit (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2025)

Rölöve çizimlerinden anlaşılacağı üzere, pişirme ocağı ile tezgâh arasındaki malzeme ve kot farkı net şekilde görülmektedir. Tezgâhın alt bölümünde açık bir depolama yer almaktadır, bu alan muhtemelen yakacak malzeme veya mutfak gereçleri için kullanılmıştır. Eviye bölümünde ise su tesisatı giderine yönelik bir açıklık bulunmamakta, bu da mutfakta suyun taşınarak kullanıldığını düşündürmektedir.

3.4 Odalar

Güney cepheye yönelmiş Oda 1, 2,92 metreye 4,33 metre boyutlarında olup, doğal ışık ve havalandırma açısından avantajlıdır. Hol ile arasındaki duvarda 161 cm genişliğinde bir dolap nişi yer almakta, bu alan tip projede bacanın bulunduğu konuma karşılık gelmektedir. Burada baca, derslik ile lojman arasındaki duvara taşınmış olup, bu değişiklik ısıtma düzenini de etkilemiştir. Kuzey cepheye bakan oda 2 ise 3,48 metre uzunluğunda ve dar kenarı 1,76 metre olan bir mekân olup, odanın banyo ve tuvalete yakın konumu yatak odası işlevini desteklemektedir. İçinde 118 cm genişliğinde bir dolap nişi bulunmaktadır.

Yerinde yapılan rölöve çalışması sonucunda, odalarda yer alan dolap nişlerinin, mutfak bölümünde gözlemlenen ahşap işçiliğiyle aynı formatta uygulandığı tespit edilmiştir. Bu dolap nişleri, yerden tavana kadar uzanan bir düzenleme sergilemekte olup, alt bölümünde yaklaşık 200 cm yüksekliğinde, iki kapaklı bir depolama alanı bulunmaktadır. Alt bölümdeki kapaklar telore tipi kasa detayıyla üretilmiş ve yaprak menteşeli pivot sistemde çalışacak şekilde tasarlanmıştır. Kapak çerçeveleri 70x50 mm kesitli ahşap profilden, kasa ise 50x100 mm kesitli ahşap malzemeden imal edilmiştir. Kapak çerçevelerinin iç dolgusu 6 mm kontralevha ile oluşturulmuş, kasa kenarları ise 20x80 mm ölçülerinde ahşap pervazla çevrelenmiştir. Pervaz ve kapak yüzeyleri boyalı olup, bitiş detaylarında özenli bir işçilik göze çarpmaktadır.

Dolap nişinin tavana kadar devam eden üst kısmı ise yüklük olarak tasarlanmış; kapak, çerçeve, kasa ve pervaz detayları alt bölümle birebir aynı şekilde uygulanarak bütünsel bir estetik sağlanmıştır. Bu uygulama hem depolama kapasitesini artırmış hem de mekân içinde görsel bir süreklilik yaratmıştır. Rölöve sırasında yapılan gözlemler, söz konusu ahşap işçiliğinin yerel ustaların üretim pratiğini yansıttığını ve tip projede öngörülmüş basit depolama çözümlerinin yerel malzeme ve tekniklerle zenginleştirilerek mekâna özgü nitelikler kazandığını ortaya koymuştur (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 7. Oda Dolap Nişleri (Yazar arşivi, 2025)

3.5 Islak Hacimler

Banyo (0,97 m x 1,75 m) ve tuvalet (0,97 m x 1,56 m) olarak birbirine bitişik düzenlenmiş ve batı cephesine yakın konumlandırılmıştır. Tip projede “yıkama yeri” olarak tanımlanan alan mevcut işlevinde gözükmemektedir.

Yerinde yapılan rölöve çalışması sonucunda, tuvalet alanında hazır döküm mozaik hela taşının yerleştirildiği tespit edilmiştir. Tuvalet giderinin, hela taşının hemen altında konumlanan bir fosseptik çukuruna bağlandığı görülmüştür. Mevcut durumda su tesisatına ilişkin herhangi bir borulama ya da bağlantı elemanına rastlanmamış, bu durumun hem yapının inşa edildiği dönemin kırsal altyapı koşullarını hem de kullanım alışkanlıklarını yansıttığı değerlendirilmiştir (Fotoğraf 8).

Banyo alanında ise yalnızca bir gider deliğinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, duvar yüzeyinde konumlanan baca deliği, bu mekânda ısıtma amaçlı bir soba kullanıldığını düşündürmektedir. Bu durum, suyun doğrudan boru hattı üzerinden değil, banyo içerisinde yakılan soba aracılığıyla ısıtıldığını; dolayısıyla banyonun hem yıkama hem de su ısıtma işlevlerini aynı hacimde karşılayan çok amaçlı bir kullanım düzenine sahip olduğunu göstermektedir. Bu çözüm, kırsal mimaride sıkça görülen, mevcut teknik imkanların ve yerel yaşam alışkanlıklarının mekâna doğrudan yansıdığı pratiklerden biridir.

Fotoğraf 8. WC ve Banyo (Yazar arşivi, 2025)

İnceleme Kriteri	1951 'Bir Öğretmenli Köy Okulu (Küçük Tip)' Projesi	Çomak Köyü İlkokulu (Mevcut Durum, 1960)	Yorum ve Değerlendirme
Plan Organizasyonu	Tek derslik, giriş holü ve bitişik lojman biriminden oluşan kompakt tip plan	Aynı plan tipolojisi korunmuş; ölçülerde küçük farklar var (13,70 x 10,05 m) (Bkz. Görsel 7)	Plan bütünlüğü korunmuş, ölçü farkları yerel uygulamalardan kaynaklanıyor.
Taşıyıcı Sistem	Taşıyıcı sistem bilgisi verilmemiş.	Kâgir taş duvar + betonarme hatıl ve döşeme (Bkz. Fotoğraf 1)	Yerel malzeme kullanımı sürdürülmüş; betonarme elemanlarla dayanım artırılmış.
Döşeme ve Zemin Kaplaması	tip projede belirtilmemiş	Ahşap Rabata ve Dökme mozaik kaplama (Bkz. Fotoğraf 3)	Yerel koşullara uygun, yerelde karşımıza çıkan 20 cm* boy ahşap (çam) rabata ve dökme mozaik zemin çözümü geliştirilmiş.
Duvar Kalınlığı	50 cm	60 cm (Bkz. Görsel 9)	Duvar içine niş yerleşimi nedeniyle kalınlık artırılmış.
Baca Konumu	Derslik iç duvarında dolap nişi hizasında	Derslik ile lojman arasında, ortak duvar üzerinde (Bkz. Görsel 8)	Isı dağılımını optimize eden işlevsel yer değişikliği yapılmış.
Niş Uygulamaları	Tip projede öngörülmemiş	Müdür odası, derslik ve lojman odalarında ahşap kapaklı dolap nişleri (Bkz. Fotoğraf 5, Görsel 9)	Yerel marangozluk becerisiyle özgün, işlevsel sabit mobilya çözümleri geliştirilmiş. Çam kereste kullanılmış.
Yüklük ve Gömme Dolaplar	Tip projede öngörülmüş.	Lojman kısmında 2 odada olacak şekilde tip projeye uygun konumlandırılmış (Bkz. Fotoğraf 7)	Tip projede detayı verilmese de, yerel marangozluk becerisiyle özgün, işlevsel sabit mobilya çözümleri geliştirilmiş. Çam kereste kullanılmış.
Mutfak Donatıları	Basit ocak yeri, su tesisatı yok, detay verilmemiş.	Dökme mozaik eviye, 85 cm kotunda tezgâh, 40 cm kotunda ocak (Bkz. Fotoğraf 6, Görsel 10)	Ergonomi dikkate alınmış, iki kademeli çalışma alanı tasarımı görülüyor. Pişirme ocağı 40 cm yükseklikte konumlanması geleneksel ocaklı odalarda karşımıza çıkar.
Islak Hacim Düzeni	"Yıkanma yeri" ve hela dış lojman bölümünde.	Banyo ve hela bitişik, bina içinde, foseptik bağlantılı (Bkz. Fotoğraf 8)	Modern hijyen anlayışına geçiş; altyapı kısıtlarına rağmen bütünlük çözümleri.
Doğrama ve Malzeme	Ahşap giyotin pencere, çift kanatlı kapı	Yerel karaçamdan el işçiliği doğramalar, kepenkli pencereler (Bkz. Fotoğraf 4)	Yerel marangozluk estetiğiyle dayanıklılık ve ısı kontrolü sağlanmış.
Tavan ve Üst Örtü	Ahşap döşeme, beşik çatı, kiremit kaplama	Pasalı döşeme tipli çam lambri, Marsilya tipi kiremit (Bkz. Fotoğraf 3)	Geleneksel form sürdürülmüş; malzeme kalitesi artırılmış.
Yapım Tarihi	1952 tarihinde yayımlanmış	İnşa kitabesi "23.06.1960" (Bkz. Fotoğraf 2)	Yapım tarihi yerel ustalıkla kitabe taşına işlenmiş; belge değeri yüksek.

Tablo 1. Tip Proje (1951) ile Çomak Köyü İlkokulu (1960) Arasındaki Karşılaştırmalı Analiz (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2025).

BULGULAR, SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Önceki bölüm sonunda, **Tablo 1’de sunulan karşılaştırmalı analiz tablosuna göre;** Çomak Köyü İlkokulu’nun 1951 tarihli “*Bir Öğretmenli Köy Okulu (Küçük Tip)*” projesine büyük ölçüde uygun biçimde inşa edildiği görülmektedir. Yapının plan tipolojisi, cephe düzeni ve taşıyıcı sistemi, Erken Cumhuriyet döneminde uygulanan tip proje standartlarına bağlı kalmıştır. Ancak iç mekân düzeyinde gözlemlenen detaylar, tip projenin sahada yerel malzeme, işçilik ve kullanıcı alışkanlıkları doğrultusunda yeniden yorumlandığını ortaya koymaktadır.

Bu doğrultuda, yapıdaki teknik bulgular aşağıda özetlenmiştir:

1. Plan Tipolojisi:

Okulun plan şeması, giriş holü, derslik, müdür odası ve lojman bölümleriyle tip projedeki mekânsal organizasyona büyük ölçüde uygundur. Bu durum, tip projelerin sahada işlevsel biçimde uygulanabildiğini göstermektedir.

2. Yerel Uyum ve Malzeme Kullanımı:

Tip projede öngörülmejen ancak uygulamada görülen malzeme farkları (örneğin duvar kalınlıklarının 60 cm'ye çıkarılması), yapının iklimsel ve yapısal ihtiyaçlara göre uyarlandığını göstermektedir.

3. Zemin ve Yüzey Kaplamaları:

Dökme mozaik zemin kaplamaları ve ahşap rabıta döşemeler, dayanıklılık ve hijyen kaygılarını bir araya getiren yerel yapım çözümleridir.

4. Duvar Kalınlıkları ve Baca Konumu:

Duvarların kalınlaştırılması ile baca konumunun derslik ve lojman arasında planlanması, ısı dağılımını iyileştiren yerel müdahalelerdir.

5. Ahşap Marangozluk Detayları:

Gömmе dolaplar, nişler ve doğramalar, yerel marangozluk geleneğini yansıtan işlevsel çözümler sunmaktadır. Bu öğeler, iç mekân kalitesini artıran sabit mobilya öğeleri olarak değerlidir.

6. Mutfak Çözümleri:

Su tesisatı bulunmayan yapıda, dökme mozaik hazır kalıp eviye ve iki kademeli tezgâh uygulaması, ergonomik ve hijyenik bir çözüm olarak öne çıkmaktadır.

7. Ergonomi ve Kullanıcı Odaklı Yaklaşımlar:

Tezgâh yüksekliğinin 85 cm, pişirme ocağının yerden 40 cm kotunda çözülmesi, dönemin kırsal konut alışkanlıklarının kamu yapısına ergonomik biçimde uyarlandığını göstermektedir.

8. Islak Hacimlerdeki Hijyen Çözümleri:

WC bölümünde hela taşı uygulaması ve banyoda su ısıtma sobası için baca deliği, kırsal altyapı kısıtlarına rağmen modern hijyen anlayışına yaklaşan çözümlerdir.

9. Yapım Tekniği ve Malzeme Bütünlüğü:

Kagir taş duvar, betonarme hatıl, ahşap rabıta ve dökme mozaik döşemelerin birlikte kullanımı, yerel üretim teknikleriyle modern yapı anlayışının bütünlüğünü göstermektedir.

Bu bulgular, yerel ustalık bilgisinin merkezi planlama ilkeleriyle harmanlandığını ve standart tipolojilerin yerel yorumlarla zenginleştirildiğini ortaya koymaktadır. Erken Cumhuriyet dönemi eğitim yapıları, yalnızca devlet politikalarının mimari izdüşümü değil, aynı zamanda yerel toplulukların üretim kültürünün birer yansıması olarak değerlendirilmelidir. Çomak Köyü İlkokulu örneğinde görüldüğü üzere, tip projeler sahada sabit kalmamış; yerel malzeme, usta yorumu ve kullanıcı gereksinimleriyle yeniden biçimlenmiştir. Böylece köy ilkokul yapıları, merkezi planlamanın öngördüğü standart tipolojiden yola çıkarak, bulunduğu coğrafyanın kültürel ve teknik koşullarına göre özgünleştiği söylenebilir.

Türkiye'nin kırsal bölgelerinde Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen köy ilkokulları, yalnızca eğitim yapıları olarak değil, aynı zamanda dönemin modernleşme ve kalkınma ideallerinin somut mekânsal temsilcileri olarak önem taşımaktadır. Ancak, özellikle 1980'lerden itibaren uygulanan eğitim politikaları, kırsaldan kente göçün hızlanması ve nüfusun azalması gibi nedenlerle, bu yapılar giderek

işlevsizleşmiş ve büyük bölümü âtil duruma düşmüştür. Bugün bu binaların korunması, belgelenmesi ve kültürel miras statüsüyle tescillenmesi, hem Cumhuriyet'in eğitim politikalarının mekânsal izlerini geleceğe aktarmak hem de kırsal mimarlık mirasının sürekliliğini sağlamak açısından kritik önemdedir.

Çomak Köyü İlkokulu, 1951 yılında Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan “Bir Öğretmenli Köy Okulu (Küçük Tip)” projesine büyük ölçüde uygun biçimde inşa edilmiştir. Plan şeması, mekânsal kurgusu ve cephe düzeni, tip proje ilkelerine sadık kalınarak uygulanmış; ancak yapının rölöve çalışmaları, inşa ve kullanım süreçlerinde dönemin kırsal yaşam koşullarına ve kullanıcı gereksinimlerine yanıt veren özgün çözümler geliştirildiğini göstermiştir. Bu durum, tip projelerin uygulama sürecinde yalnızca teknik birer şablon olarak kalmadığını, aynı zamanda yerel ustalık bilgisinin devreye girdiği esnek bir üretim pratiğine dönüştüğünü göstermektedir.

Özellikle mutfak ve iç mimari donatı elemanlarında gözlenen uygulamalar, dönemin teknik imkânlarını, ergonomi anlayışını ve yerleşik yaşam kültürünü belgeleyen niteliktedir. Mutfak bölümünde, tip projede yer almamasına rağmen su tesisatı bulunmayan bir yapıda dökme beton eviye eklenmesi, pişirme ocağının yerden 40 cm yükseklikte konumlandırılması ve tezgâh yüksekliğinin 81 cm ile günümüz ergonomi standartlarına uygun olması gibi detaylar, kırsal ev içi düzenlemelerinin kamu yapısına aktarılırken yoruma açık örnekleridir. Ayrıca derslik ve müdür odasında tespit edilen duvar nişleri ile lojman bölümündeki yüklükler, yerden tavana kadar uzanan ahşap pervazlar, telore tipi kasa detayları, kontralevha kapaklar ve masif ahşap işçilikleriyle dönemin marangozluk geleneğini yansıtmaktadır. Bu depolama çözümleri, tip projede öngörülen işlevleri korurken mekân organizasyonunu destekleyen kalıcı mobilya öğeleri olarak iç mekân tasarım ve mobilya tarihine ışık tutmaktadır. Islak hacimlerdeki hela taşı-fosseptik düzeni ve banyoda su ısıtma için baca deliğinin bulunması ise, kırsal bölgelerde modern hijyen ve ısınma çözümlerinin hangi düzeyde uygulanabildiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, Çomak Köyü İlkokulu'nun belgelenmesi yalnızca Erken Cumhuriyet dönemi mimarlık tarihi açısından değil, iç mimarlık tarihi araştırmaları bakımından da önemli bir katkı sunmaktadır. Yapı, tip projelerin mekânsal standardizasyonuna ve 20. yüzyıl ortası kırsal yaşam pratiklerinin kamu yapılarında nasıl temsil edildiğine dair somut veriler sağlamaktadır. Bu nedenle Çomak Köyü İlkokulu, Erken Cumhuriyet dönemi eğitim yapılarının miras değerini vurgulayan hem yerel hem ulusal ölçekte korunması gereken bir kültürel varlık niteliğindedir. Erken Cumhuriyet dönemi modernleşme sürecinin kırsaldaki mekânsal izlerini koruyan bu yapı, hem merkezi planlama anlayışının somut bir örneği hem de yerel üretim kültürünün canlı bir temsilidir. Dolayısıyla köy ilkokullarının yalnızca eğitim tarihi değil, aynı zamanda modern Türkiye'nin mimari mirası kapsamında da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek

Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür

Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Ankara ilçeler haritası. (t.y.). *Vikipedi*.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Ankara_location_districts.png (Erişim tarihi: 10.06.2025)

Bölükbaş Dayı, E. (2011). *Kırsal ölçekte geleneksel konutların incelenmesi ve çevre koruma önerileri için bir yöntem araştırması: Bağlıca Köyü – Nallıhan* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Cengizkan, A. (2024). Margarete Schütte-Lihotzky: Her functionalist practice and the village school projects in Turkey. *The Journal of Architecture*, 29(5–6), 771–798.
<https://doi.org/10.1080/13602365.2024.2441119>

Dere, M. E., ve Oral, M. (2020). Erken Cumhuriyet Döneminde Ernst Arnold Egli'nin Köy İlkokul Planları ve Eğitimin Önemi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 21(47), 252–277.

Franck, O.A., 2010. Bir Modernlik Anlayışı: Ernst Egli ve Türkiye (1927-1940), *Cumhuriyet'in Mekanları Zamanları İnsanları*, (Der. Elvan A. Ergut ve Bilge İmamoğlu), ss.253-266, Dipnot Yayınları, İstanbul.

Karacabey, B., ve Topçu, S. M. (2025). Ardahan'da Erken Cumhuriyet Döneminde İnşa Edilen Lojmanlı Köy Okulları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 41(111), 181–222.
<https://doi.org/10.33419/aamd.1700112>

Kul, F. N. (2011). Erken Cumhuriyet dönemi ilkokul binaları. *Mimarlık Dergisi*, (360), 66–71.
<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=374&RecID=2862>
(Erişim tarihi: 02.06.2025)

Maarif Vekaleti. (1933). *İlkokul planları albümü*. Ankara: İlk Tedrisat Dairesi Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1951). Bir öğretmenli köy okulu (küçük tip). *Tebliğler Dergisi*, (636), 142.
<https://dhgm.meb.gov.tr/tebligler-dergisi/1951/636-nisan-1951.pdf> (Erişim tarihi: 18.06.2025)

Resmî Gazete. (1924). *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.430.pdf> (Erişim tarihi: 12.07.2025)

TÜRKMEN, K. (2022). Denizli'de Erken Cumhuriyet İdeolojisinin Temel Taşları: Köy Mektepleri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(35), 355–393.

Özbek, Y. (2019). Kayseri/Pınarbaşı'nda Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-45) Köy Okulları. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 9(1), 267-286.

Türkmen, K. (2022). Denizli'de Erken Cumhuriyet İdeolojisinin Temel Taşları: Köy Mektepleri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(35), 355–393.

Yıldız, G. (2014). *Conservation principles for an early republican period primary school building: Mimar Kemal Primary School* (Yüksek lisans tezi). Middle East Technical University.

Yıldız, M. (2022). Denizli'deki Erken Cumhuriyet Dönemi Okul Yapılarının Mimari Özelliklerine Genel Bir Bakış. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(3), 964–996.

Wikipedia. (2025, Ekim 29). *Ankara location districts (Ankara ili ilçeler haritası)* [Harita]. Wikimedia Commons. [https://nl.wikipedia.org/wiki/Nallıhan_\(district\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Nallıhan_(district))

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Approximately 18,000 village primary schools were built in rural areas as part of the education campaign launched in the early years of the Republic. However, these structures receive limited coverage in architectural historiography; in particular, their interior features, local production techniques, and typical project applications are not documented in detail. Structures such as the Çomak Village Primary School in the Nallıhan district, despite their spatial and symbolic significance, have not received sufficient coverage in the scientific literature. In this context, the fundamental problem of this study is to reveal the architectural features of village schools built during the early Republican period, which emerged at the intersection of standard typical projects and local construction practices, and to evaluate undocumented interior details from the perspective of the history of architecture and interior design.

Research Questions:

- In what ways does the Çomak Village Primary School overlap with typical village school projects from the early Republican period, and in what ways does it differ according to local needs?
- What kind of local production knowledge and carpentry practices do the building's interior arrangements (kitchen, cabinet niches, wet areas) reflect?
- How can the variations emerging from the field implementation of typical projects be interpreted from the perspective of architectural history?
- What importance does the documentation and preservation of these currently disused structures hold for interior architecture research?

Literature Review

The study utilizes the limited literature on village schools during the Republican era, specifically constructing a theoretical framework through typical projects, contributions from foreign experts, and plan albums produced by the Ministry of Education. Studies such as Kul (2011), Özbek (2019), Dere and Oral (2020), Karacabey & Topçu (2025), Yıldız (2014, 2022), and Cengizkan (2024) are used to evaluate the architecture of early Republican-era village schools, their plan-type relationships, and the ideological context of educational buildings. However, the existing literature is virtually devoid of studies focusing on detailed documentation of structures at the interior scale and local variations in practice.

Methodology:

This research is based on qualitative fieldwork. As part of on-site observation and measurement, survey plans, sections, and elevation drawings were prepared, and building details (wall niches, kitchen countertops, door and window joinery, and wet area solutions) were documented with photographs. Furthermore, supporting information regarding the building's construction process, usage history, and transformations was gathered through document scans conducted in the archives of the Nallıhan District National Education Directorate. The study was conducted in comparison with the 1951 Ministry of National Education standard project.

Results and Conclusions:

Village primary schools built in rural areas during the Republican era should be considered not only educational structures but also spatial representations of the ideology of modernization and development. These structures served as the physical embodiment of the early Republic's public outreach strategy; However, after 1980, it became largely dysfunctional due to changing demographics, migration, and centralized education policies. Therefore, documenting these structures and considering them within the context of cultural heritage is crucial for preserving architectural history and rural memory.

In this context, the Çomak Village Primary School examined was largely constructed in accordance with the 1951 "Village School with a Teacher (Small Type)" project. However, on-site inspections revealed that the building incorporated various applications customized to local living conditions. In particular, the kitchen layout, cabinet niches, and storage closets reflect the rural carpentry tradition and user-centered interpretations.

The building is a unique example of how typical projects were implemented on site and the character they acquired through local interventions. The interior findings reveal both the rural living practices of the period and the understanding of interior architecture in public buildings. In this respect, the Çomak Village Primary School is considered an example of cultural heritage that contributes to the history of architecture and interior design and deserves preservation.